

МОВА І ЧАС

Філіна А.П.

кандидат педагогічних наук, професор

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)

Історія походження та становлення української мови до сьогодні є об'єктом гострих суперечок, як суто мовознавчого, так і політичного характеру. Розвиткові знань про ранню історію української мови заважав брак державної незалежності України.

Її витралювали із свідомості українців через різні форми:

- освіту. Відома стара істина: чия освіта, того й мова. Микола Костомаров ще в шістдесятих роках XIX століття писав: «Народ повинен учитися, народ хоче учитися; якщо ми не дамо йому умов і засобів учитися своєю мовою – він стане вчитися чужою і наша народність загине...». Ті, хто керував освітою в Україні за сто років до слів Костомарова і сто після них, добре це усвідомлювали.

- науку. Результати практично всіх наукових досліджень, що проводилися в Україні, публікували російською мовою. Українською в УРСР в 70-80-х роках виходило лише 5% науково-технічної літератури – переважно підручники для профтехосвіти та науково-популярні видання.

- оголошення мови неприродною. Українську принизливо називали то «наріччям» російської, то «зіпсованою польською», то «сумішшю польських і російських слів». Ці твердження намагалися навіть обґрунтувати як наукові.

- привілеї для панівної мови та її носіїв. Не знаючи російської, практично не моджа було зробити кар'єру. У першій половині 80-х років було навіть запроваджено положення, за яким учителі російської мови одержували зарплату на 15% більшу, ніж учителі української мови, при цьому клас ділили на підгрупи.

- втручання у внутрішню структуру мови. Це був особливий винахід радянської системи: із мови свідомо усувати самотні, специфічні ознаки, деформації був підданий правопис, фонетика, граматики і особливо лексика. З української мови зробили бліду, незграбну копію російської. Юрій Шевельов згадував: «Редакція журналу «Комуніст» розділила списки слів на дві колонки: слова, яких не вживати, - слова, яких уживати». Деякі російсько-українські словники цього часу є російсько-російськими, оскільки вони подають переклад російських слів на кальки російських слів. Святослав Караванський назвав ці словники «могильниками української лексики, що збиватимуть з пантелику не лише учасників, а й прийдешні покоління». Унаслідок такої мовної політики українська мова зводилася до примітивного газетного словника. Таких втручань зазнала й українська термінологія.

- пониження престижу мови. Протягом століть українську оголошували мовою «холопською», «селянською», згодом «колхозною», одним словом, непристойною Цей стереотип формувався багатьма засобами і є надзвичайно стійким: комплекс меншовартості української мови не вдалося викоринити дотепер.

- боротьбу з друкованим словом. Забороняли видання українських книжок, часописів. Після розпаду Радянського Союзу тенденцію скорочення україномовних друкованих видань (книжок, газет, журналів) зумовлюють уже не законодавчі заборони, а економічні чинники.

Але всі заборони не зламали силу і велич нашої мови.

Українська мова – одна з прадавніх слов'янських мов і є рідною для десятків мільйонів людей. В Україні понад 72,2 відсотка становлять українці – корінні її мешканці. Кожний народ – творець своєї рідної мови. Для українців рідна мова – мова нашої нації, мова предків, яка зв'язує нас між собою і з попередніми поколіннями, їхнім духовним надбанням. Згадаймо слова В. Сосюри, що без мови рідної, юначе, й народу нашого нема. Рівень розвитку рідної мови є джерелом духовного розвитку народу. А на думку Є. Верещагіна і В. Костомарова, «національна мова входить у поняття національної культури, бо природні умови, географічне положення, рівень і спеціалізація народного

господарства, тенденція суспільної думки, науки, мистецтва – всі великі й малі особливості життя народу знаходять відбиття у мові цього народу». Тому знати, берегти і примножувати рідну мову – це обов'язок кожної людини. Народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не може розраховувати на гідне місце у суцвітті народів.

В Україні близько 31 мільйона осіб може спілкуватися українською мовою. В останні роки ця цифра поступово зростає. Близько 4,1 млн українців в Російській Федерації знають українську мову.

Мова – це скарбниця духовних надбань нації, досвіду співжиття, праці і творчості багатьох поколінь. У її глибинах – філософський розум, витончений естетичний смак, поетичне чуття, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів людських почуттів і явищ природи. Разом з тим мова – це і своєрідний оберіг звичаїв і традицій, запорука інтелектуального зростання, розвитку та поступу народу в загальносвітовому житті. Вона характеризується єдністю, взаємозв'язком та взаємозалежністю від всіх її складових одиниць. Належачи до так званих вторинних систем, мова існує не сама по собі, а в людському суспільстві, похідним від якого є. Існує мова у вигляді різноманітних актів мовлення, що повторюються усно та фіксуються письмово.

Сучасна українська мова є багатовіковим надбанням українського народу. Вона створена зусиллями багатьох поколінь. Знати, берегти і примножувати рідну мову – це обов'язок кожної людини. Народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не може розраховувати на гідне місце у суцвітті народів.

Стаття 10 Конституції України визначає українську мову як державну. Сучасний світ знає, що державність мови є універсальною формою об'єднання людей в одне ціле, в один народ. Це важливий чинник самовизначення нації, надійна основа розвитку країни.

За рішенням ЮНЕСКО 21 лютого відзначається міжнародний день рідної мови, свято української мови – одного з найцінніших надбань, які створили й залишили наші попередники. Мова є душею нації, її генетичним кодом, у її глибинах народилося багато з того, чим може гордитися наш народ.

День української писемності і мови, як свято духовності українського народу запроваджено 9 листопада Указом Президента України у 1992 році на знак затвердження великого національного надбання, коштовного скарбу, який поєднує досвід, мрії і надії мільйонів людей, подвижників українського слова. Щорічно це свято відзначається в Національній академії керівних кадрів культури та мистецтв.

Українське слово починається з писемності. Наше слово набирало сили на пергаментях Нестора Літописця, шліфувалося у творах Григорія Сковороди, Івана Мазепи, поглиблювалось під пером Івана Котляревського, особливо Тараса Шевченка, удосконалювалось пізніше І. Нечуєм-Левицьким, П. Мирним, М. Коцюбинським, Л. Українкою та багатьма іншими видатними українцями. Основою монолітної єдності народу є загальнонаціональна мова стрижнем якої є літературна мова, що вироблялась впродовж віків і увібрала в себе всі місцеві говірки та діалекти.

Отже, мова була й залишається найкращим засобом взаємних зносин окремих осіб між собою, засіб їх духовного об'єднання і взаємного впливу. Без мови нема народності, рідна мова найкраще відбиває в собі думки й почуття окремої людини, спільності всього народу. В мові, її історії, розвитку й виробленні відбилися перші ознаки проявів самостійного духовного життя в майбутньому окремого народу. Найголовніші індивідуальні ознаки народу – це його мова, література, мистецтво, пісні, усна творчість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Указ президента України Про День української писемності та мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1241/97>. – Назва з екрана.
2. Скляр В.М. Етнічний склад населення України 1959-1989 рр. : етномовні наслідки російщення : [монографія] / В. М. Скляр. К. : Просвіта, 2008. – 391с.
3. Конституція України : [офіц. текст]. Київ : КМ, 2014. – 94 с.